

Ανδρικός Λόγος / Γυναικείος Λόγος: Μεταπολεμική Πεζογραφία¹

Τζίνα Πολίτη
Αγγλικό Τμήμα, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης

Εν Αρχή Ην ο Λόγος

Δεν ξέρω να μιλήσω γλυστράω και πέφτω πάνω στις κουβέντες όπως πάνω στον πάγο δεν ξέρω να μιλήσω κι αν σωπάσω πάλι θάσε ο δυνατώτερος. (Κρανάκη 55)

Το νεογέννητο άρρεν παρατήρησε με περισσή ευστοχία, κατά το 17ο αιώνα, ο Αβραάμ α Σάνκτα Κλάρα, σκούζει “Α” εκ του “Αδάμ”, ενώ το νεογέννητο θήλυ σκούζει “Ε” εκ του “Εύα”.² Η ενστικτώδης αυτή δήλωση δια μέσου και της κραυγής του φύλου και της γενεαλογίας των νεογνών, διόλου δεν σημαίνει ότι το “Α” και το “Ε” συνιστούν δυο γλώσσες. Διότι κατά τους Αδαμιστές, η γλώσσα, όπως και η Εύα εκπορεύεται από τον Αδάμ, η δε γένεση αυτής, όπως βεβαιώνει η βίβλος, προηγείται εκείνης της Εύας. Η οποία ακριβώς επλάσθει χάριν της συν-ομιλίας, διότι τί νόημα θα είχε η “γλώσσα”, όπως παρατηρεί και ο Μιλτωνικός Αδάμ, χωρίς την εταιρία μισή του;

Κι επειδή ο Ύψιστος είναι τέλειος και υπεράνω πάσης ανάγκης, γι’ αυτό δεν συμπεριέλαβε τη γλώσσα στη δημιουργία του, αλλά ανέθεσε το “ονομάζειν” στον Αδάμ.

Έτσι, όταν με τη σειρά της και σύμφωνα με το εκστατικό όραμα του Αδάμ—“του πρώτου στην ιστορία αστεφάνωτου και γκαστρωμένου αρσενικού που γέννησε παιδί-νύφη” (Daly 195)—εμφανίστηκε και κλήθηκε από αυτόν “γυνή”, η Εύα, βρέθηκε ήδη εγκατεστημένη μέσα σ’ ένα σύστημα αναπαραστάσεων, μασκαρεμένη σύμφωνα με την επιθυμία του ως το ταυτόσημο άλλο του:

Ερχόταν από μακρυνά. Γυναίκα γυμνή από τη μέση και κάτω και τα ολόγυμνα πόδια της σαν σύρριζες αναπνοές. Γλυστράν επάνω στα χορτάρια κι έτσι πλησίαζε. Απ' όλες τις γυναίκες αυτή η εκλεκτή του νοήματος των χορταριών. Αλλά στο επάνω μέρος είναι πολύ ντυμένη. Σάν χωρισμένη στα δύο και για να την βλέπουν χωριστά σα να την έκοβε στα δύο ένας ορίζοντας. Από τη μέση και πάνω φορά ένα αδιαπέραστο ρούχο. Ανθρωπόμορφος σάκος από άγριο βουνήσιο ύφασμα και το κεφάλι της ολόκληρο κι εκείνο σκεπασμένο. Αυτή η γυναίκα που έπασχε από μίαν αρρώστια του ντυσίματος. (Χειμωνάς, *Ο Αδελφός II*)

Επειδή “δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει το περίβλημα το οποίο είναι και γι’ αυτό πρέπει να δημιουργεί τεχνητά” (Irigaray, “The Politics of Difference” 192). Εξορισμένη από τον εαυτό της, μέτοικος σε μίαν άλλη οικονομία “όπου είναι αδύνατον να βρεί τον εαυτό της ή μάλλον βρίσκει εκεί τον εαυτό της σε μεταμφιέσεις ... προκειμένου να αποκτήσει κάποιο στοιχείο επιθυμίας, να συμμετάσχει στην επιθυμία του άντρα, αλλά με το τίμημα να απαρνηθεί τη δική της” (Irigaray, *This Sex* 133).

Κι όλα θά έβαιναν καλώς με το Γλωσσοπλάστη, αν ο Συγγραφέας δεν προόριζε να φάει τον απαγορευμένο καρπό, τον οποίο και έφαγε—πολύ λογικά—προκειμένου να καταστήσει παρόν το απόν εκ της Εδέμ νόημά του. Που ήταν και το μόνο μη-ον σ’ ένα κόσμο διάφανης παρουσίας! Οπότε εξορίστηκαν. Πρωτόπλαστοι και Ονόματα διασκορπίστηκαν φίγδην μίγδην στις τέσσερεις άκρες της γης, κι έτσι απολέσθη η θεϊκή διαφάνεια της γλώσσας και η αθωότητα της γύμνιας. Άρχισε τότε *Η Ιστορία του Ματιού*:

Στη θέση του αιδού του ένα μάτι με τεράστιες βλεφαρίδες που ανοιγοκλείνουνε”. (Μίλλιεξ, *Βυθοσκοπήσεις* 45)

Που σήμαινε τον ατέλειωτο εκείνο πολλαπλασιασμό κατόπτρων, υποκειμένων, ενδυμάτων και νοημάτων και την αφηγηματική περιπέτεια της μάταιης Αναζήτησης του Σημαινόντος για το πρώτο Εν και έτερο Ήμισυ σημαίνόμενό του. Κι όλα αυτά τα απολεσθέντα και Βαβέλ επειδή *Εκείνη*:

— Ντροπή σου Μιλένια, κακό παιδί, κακό πλάσμα.
Τίνος μοιάζεις; Τίνος μοιάζεις;

— Του πατέρα μου μοιάζω, λέει και η φωνή της είναι στεγνή.

— Δεν του μοιάζεις του χρυσου ανθρώπου, εκείνης, εκείνης εισαι παιδί . . .

Ειχε απειλή η φωνή της και δεν τόλμησε ποτέ να τη ρωτήσει μα σίγουρα δεν μιλούσε για τη μαμά. Από τότε όμως, κάθε βράδυ, ζητούσε στην προσευχή της: “Κάνε με, Αγία μου Βαρβάρα, λίγο πιο καλή, σαν τη μαμά μου καλή”. Ζητούσε να προστατέψει από τα νυχτερινά εκείνα λόγια της γυναίκας της μητέρας της τη μορφή. (Μίλλιεξ, Αλλάζουμε; 24)

Προσοχή όμως: “Βγάλε τον όφι, το δέντρο και τη γυναίκα από την εικόνα και δεν θα έχουμε ούτε πτώση, ούτε οργισμένο κριτή, ούτε κόλαση, ούτε αιώνια τιμωρία—άρα ούτε ανάγκη Σωτηρός. Έτσι, φεύγει ο πάτος κάτω απ’ όλη τη Χριστιανική θεολογία” (Stanton in Daly 64).

Εν Αρχή Ην η Φύση

Ωστόσο, αυτός ο ευφάνταστος περί Ανδρογλωσσογονίας και Γυναικογλωσσοφονίας μύθος, έπαψε να ικανοποιεί τα φωτισμένα πνεύματα της εποχής των Φώτων. Τα οποία, όπως όλοι δεν ξέρουμε, με μεθοδικό πάθος αναζήτησαν τις αρχές και την εξέλιξη πάντων των ανθρωπίνων θεσμών συμπεριλαμβανομένης και της Γλώσσας, στον μετά την πτώση κόσμο. Και καθώς η ανθρωπότητα βρισκόταν στο τρίτο και ανώτερο στάδιο εξέλιξης της—έχοντας περάσει από το μυθικό και το ποιητικό στο επιστημονικό—φυσικό ήταν η Αρχή, η Γένεση να αναζητηθεί σ’ εκείνο που δεν ερχόταν σ’ αντίφαση με την εμπειρία: στη μήτρα της θηλικής Φύσης.

“Πώς” αναρωτήθηκαν, λοιπόν, οι Διαφωτιστές, “έφτασε ο Άνθρωπος στο ανώτερο εκείνο στάδιο ώστε να επινοήσει τα συμβατικά, γλωσσικά σημεία;” Διότι, στην αρχή, εξέφραζε ένστικτα μόνο και πάθη με “φυσικά” μέσα, τα λεγόμενα “*cris naturels*”, δηλαδή χειρονομίες, άναρθρες κραυγές, κλπ. Αλλά ο μηχανισμός της μίμησης (με πρώτη διδάξασα τη μητέρα φύση) ή της αναπαράστασης (ήδη και από πάντα βιολογικά

καθορισμένος), οδήγησε σταδιακά τον Άνθρωπο από τη νηπιακή κατάσταση συμ-βίωσης με την πρωτόγονη άνομη, άνομη μητέρα φύση, στο άνδρωμά του, δηλαδή στο συμ-βόλαιο και στο συμ-βολισμό, που είναι ο πολιτισμός και ο Νόμος του Πατρός, θεμελιωμένος στην απουσία και την ιδιοκτησία. Έτσι πέρασε η ανθρωπότητα από το Φυσικό στο Θετικό Νόμο:

Στο βάθος μπορεί νάσαι αθώος, όμως ακόμη πιο στο βάθος εισαι διαβολικός. Αυτά μούπε ο πατέρας μου γελώντας δυνατά, ενώ η μητέρα μου συνήθιζε να λέει πως κάποτε ήμουν μικρός τόσο δα, τόσο, μικρότερος κι από ένα μεγάλο πουλί, και με βύζαινε, κι όταν ψήλωσα κάπως και περνούσαμε από το νεκροταφείο και τη ρώταγα, μούλεγε πως ήταν κατοικεία ελαφιών για να μη φοβάμαι. (Λυμπεράκη 7)

Τώρα, έχει υποστηριχτεί ποικιλοτρόπως, ότι ο Άνθρωπος διακατέχεται από μιαν “ανάμνηση” που μεταφράζεται ως “επιθυμία” και η οποία ελέγχεται ως αντιφατική εφόσον είναι ταυτόχρονα προθετική και παρελθοντική αφορά δε στην πρωταρχική σκηνή, δηλαδή στο Άλλο του Λόγου.

Η σφαίρα αυτή της ανάμνησης/επιθυμίας—σ’ αντίθεση με το βασίλειο του Λόγου το οποίο διακρίνεται από την αρμονία, την τάξη, το φως, τη λογική, το ουράνιο, το Απολλώνιο, “το ποιείν”, το πνεύμα—στιγματίζεται από τη δυσαρμονία, το σκότος, την α-ταξία, το ά-λογο, το Διονυσιακό, το υποχθόνιο, το “πάσχειν”, το αίμα:

Συσχετίζω το φεγγάρι με το αίμα που τρέχει μέσ’ απ’ τα αιδοια των μανάδων και των αδερφάδων, δηλαδή με τα έμμηνα και την αηδιαστική μυρωδιά τους. (Bataille 89)

Στο σημείο αυτό είναι που επεμβαίνει στο Όνομα του Πατρός, ο Νόμος του πατρός ο οποίος, εκτοπίζοντας στα τάρταρα της συλλογικής λήθης ή στα πετρώματα της γλώσσας ή στη βάνανυση χειραγώγηση του πάθους ή στο ατομικό ασυνείδητο, την “καταστροφική” ανάμνηση, σώζει από την άνομη, αρχαϊκή επιθυμία τον Άνθρωπο, αφανίζοντας την συνυφασμένη με τη μητέρα φύση ηδονή του και εισάγοντάς τον στη Συμβολική Τάξη, στο σύστημα

εκείνο των διαφορών όπου αντικείμενο και υποκείμενο δεν ανταμώνουν ποτέ.

Ας θεωρηθεί ότι αυτό σημαίνει πως η γυναίκα δεν υπάρχει, αλλ' ότι η γλώσσα υπάρχει. Ότι η γυναίκα δεν υπάρχει λόγω του γεγονότος ότι η γλώσσα—μια γλώσσα—κυριαρχεί ως άρχων κι ότι η γυναίκα απειλεί—ως μια 'προ-ομιλιτική πραγματικότητα;—να διαταράξει την τάξη της. (Irigaray, *This Sex* 89).

Τότε η κόρη είπε με κόπο ... κι είπε αγωνιώντας οι άνθρωποι δεν θα ενωθούν με τον κόσμο. (Χειμωνάς, *Οι Χτίστες* 41)

Κι εδώ αρχίζει η διήγηση του Ιάσωνα:

Μια μέρα, για μεγάλη μου απορία, με φώναξε ο πατέρας μου μες στο επίσημο δωμάτιο. ... Πρώτη φορά ποδούσα σ' αυτό. Και τον πατέρα μου δεν τον είχα ξαναδεί ντυμένο έτσι: η βασιλική πορφύρα που φορούσε, καμωμένη από βαρύ μουντό βελούδο, που αλλού βάραινε σε σκιές κι αλλού ξάνοιγε σε φωτινότερες αποχρώσεις έδενε γύρω στο λαιμό του. Μόλις περάτωνε τους φαρδείς ώμους του, έπεφτε ολοκάθαρα, δίχως ριτίδες και αγγίζοντας το δάπεδο πτύχωνε σε μικρά κυματάκια. Στο μέρος που το άνοιγμα της σχημάτιζε Δ, δηλαδή πάνω στο στήθος του, χρύσιζε ένα άλλο ντύμα, που, πλαισιομένο απ' το σκουρο βυσσινί της πορφύρας, έπαιρνε μια λάμψη σχεδόν εκτυφλωτική. Χαμήλωσα τα μάτια μου από σεβασμό, αλλά περισσότερο για ν' αποφύγω αυτή τη λάμψη. Τότε ο πατέρας μου, ακουμπώντας το χέρι πάνω στον ωμο μου και με φωνή αργή, σταράτη: "Ιάσωνα, παιδί μου, η ώρα έφτασε που πρέπει ν' αφήσεις πια το σπίτι" ...

— Μητέρα, κρύψε με, δεν θέλω να φύγω!

— Παιδί μου, δεν έχω πάνω σου καμιά εξουσία.

— Μή μ' αφήνεις να με πάρουν από κοντά σου! ...

Έλα και συ μαζί μου πάνω ...

— Εκει που αρχίζουν οι δρόμοι των ανδρών, οι γυναίκες πρέπει να σταματούν.

Δεν είχα κάνει παρά λίγα βήματα όταν γυρίζοντας ξαφνικά:

— Απ' όλα αυτά μην πεις λέξη του πατέρα.

— Οι μάνες παιδί μου έχουν τα δικά τους μυστικά.

(Βασιλικός 8-10)

Αυτά που δεν λέγονται. Η γνώση που παραμένει κρυφή, κάτω στα βάθη της γυναικείας σιωπής, επειδή στερείται το δικαίωμα του Λόγου, η γυναίκα-αίνοιγμα. Η γυναίκα-γούφος. Ο Νόμος πρέπει πάντα να σώζεται από την ακαταδάμαστη, σκοτεινή σφίγγα.

En Αρχή Hn το Βλέμμα

7) Ο κόσμος να γίνει εικόνα. (Χειμωνάς, *Οι Χτίστες*)

Ο Ιάσοντας, λοιπόν, Λωτοφάγος. Κληρονόμος της Συμβολικής Τάξης την οποία φυλάει ως κόρην οφθαλμού, εφόσον δια του οφθαλμού συστήνει και ελέγχει τα πάντα: κόρη, κόσμο, κράτος, εικόνα—πλην του μυστικού:

Από κείνη την ημέρα ο κόσμος βρέθηκε άξαφνα με δύο πρόσωπα, Τόνα ήταν μυστικό. Τ' άλλο δεν ήξερε. (Κρανάκη 8)

Το μυστικό. Που είναι το άλλο του θεάματος και το οποίο ο Ιάσοντας αγνοεί εφόσον την ηδονή του καθορίζει μια σημαντική οφθαλμο-πορνεία “όπου κατακρημνίζονται όταν απομακρύνονται από το νόημά τους, όταν καταρέουν μέσα στην εικόνα τους” (Blanchot 41).

Το βράδυ ειδε στον ύπνο της πως κάρφωνε τα μάτια τους με τεράστια μαυρα καρφιά. Από μέσα κυλούσαν βωλοι, σαν μάτια. Γιόμισε το πάτωμα με μάτια (Μιλλιέξ, *Βυθοσκοπήσεις* 24).

Όμως ο Ιάσοντας κατέχεται από τη βεβαιότητα πως γνωρίζει το μυστικό. Είναι “η οπή στο ‘σκοποφιλικό’ του φακό” (Irigaray, *This Sex* 26), η ακόρεστη επιθυμία της για τον “πατέρα”. Γι’ αυτό η Ιώ θα διακορευείται εσαεί από τον φαλλοφόρο Δία. Η λευκή μαστοφόρος που τελεί υπό την εποπτεία του πανόπτη Άργου, επειδή ο Εικονογράφος θέλει την Ήρα να μισεί την Ιώ και την κόρη τη μητέρα.

Έτσι, περιπλανωμένη, άπελπις, εμπαιζομένη, αυτή όμως πάντοτε άλλη—δάμαλις αλλά και πέλαγος—έως ότου φτάσει στον καθορισμένο γι’ αυτήν τόπο και γεννήσει, κι αποκτήσει το ζηλευτό, στη θέση της οπής “μάτι”. Που, ωστόσο, ονομάζει Έπαφο. Γιατι το μυστικό

της δικής της ηδονής κρύβεται στην πηγή της αφής, της επαφής:

Μοσχοβολούσε πάντα έτσι όμορφα κι ήταν έτσι απαλή στο άγγισμα. Η μαμά, τον πονπόν πουχε στην τουαλέτα της για την πούδρα και τα κεφτεδάκια από άμμο είχαν την ίδια αφή. Ο μπαμπάς δεν είχε αφή. Ήταν μια εικόνα δίχως περίγραμμα. (Κρανάκη 7-8)

Δίχως περίγραμμα. Συμπαντικός. Ο εικονικός, ανδρικός Λόγος. Κι ο γυναικείος;

Αυτό που εκφέρει ρέει, κυματίζεται, θολώνει. Και δεν εισ-ακούεται μήπως και το ορθό νόημα (το νόημα του ορθού) χαθεί. Απ' όπου και οι αντιστάσεις προς εκείνη τη φωνή που υπερχειλίζει το "υποκείμενο". Την οποία, τότε, το "υποκείμενο" παγώνει, στερεοποιεί στις κατηγορίες του, ώσπου να παραλύσει τη φωνή στη ροή της (Irigaray, *This Sex* 112).

Η γυναίκα χαμογελούσε από μακριά όμως εκείνος τόσο μακριά δεν θα μπορούσε ποτέ να βρεθεί όσο κι αν ήτανε δικός του ο κόσμος. Ίσως υπήρχε μια χαρά ακόμα πιο μακρυνή την ημέρα που δύο άνθρωποι δεν θα ξυπνούσαν ανόμοιοι την ημέρα που (Κρανάκη 54).

Ημιτελής η γυναικεία φράση. Ανέκφραστη η επιθυμία και ξαφνικός ο θάνατος της φράσης στις αχανείς εκτάσεις της Σιωπής. Πώς να φτάσει εκείνος εκεί αφού δεν παύει ποτέ να μιλά τη Σιωπή;

Την ημέρα που. Η Φιλομήλα θα ξαναβρεί τη φωνή της και θα πάψει πια να κλαΐδα σε "βρώμικα" αυτιά. Ως τότε θα παραμένει εικόνα στα κάτοπτρα της Μιμητικής.

Εν Αρχή Ήν ο Λόγος. Ακολούθησε—αναγκαίο κακό—η μεταμφιεσμένη γυνή:

χρειν γαρ αλλοθέν πόθεν βροτούς
παίδας τεκνούσθαι, θήλυ δ' ουκ είναι γένος
Χούτως αν ουκ ην ουδέν ανθρώποις κακόν
(Μήδεια 573-575)
Μειδιάστε!

Σημειώσεις

¹ Η εργασία αυτή, σε μια πρώτη μορφή, αποτέλεσε εισήγηση στο στρογγυλό τραπέζι: “Ανδρικός Λόγος / Γυναικείος Λόγος: Μεταπολεμική Πεζογραφία”, που οργάνωσε ως μέρος του Συμποσίου *Μεταπολεμική Πεζογραφία*, ο Τομέας Νεοελληνικής Φιλολογίας του Α.Π.Θ. Ξαναδιαβάζοντας τα κείμενα μου έκανε εντύπωση πως οι γυναίκες συγγραφείς έθεσαν προδρομικά, ως συστατικό της γραφής τους, το θέμα της γυναικείας φωνής, του βλέμματος και της αφής.

² Gordon Winant Hewes, *Language Origins: A Bibliography*. Part I, A-K. Βλέπε: *Abraham a Sancta Clara*.

Βιβλιογραφία

- Βασιλικός, Βασίλης. *Η Διήγηση του Ιάσονα*. Θεσσαλονίκη, 1953.
- Bataille, George. *Η Ιστορία του Ματιού*. Μετάφραση: Δ. Δημητριάδη. Αθήνα, 1980.
- Blanchot, Maurice. *Ο Χωρος της Λογοτεχνίας*. Μετάφραση: Δ. Δημητριάδη. Αθήνα, 1970.
- Irigaray, Lucy. *This Sex Which Is Not One*. Ithaca, 1985.
- . “The Politics of Difference”. Στο *French Feminist Thought*, ed. Toril Moi. Oxford, 1987.
- Κρανάκη, Μιμικά. *Το Τσίρκο*. Αθήνα, 1957.
- Λυμπεράκη, Μαργαρίτα. *Ο Άλλος Αλέξανδρος*. Αθήνα, 1950.
- Μιλλιέξ, Τατιάνα. *Αλλάζουμε*. Αθήνα, 1957.
- . *Βυθοσκοπήσεις*. Αθήνα, 1978.
- Χειμωνάς, Γιώργος. *Ο Αδελφός*. Αθήνα, 1975.
- . *Οι Χτίστες*. Αθήνα, 1979.